

bil strojevodja pri anhalški železnici, ujec pa časnikar. Obiskaval je par gimnazijskih razredov, potem pa je vstopil pri neki banki v službo. L. 1872. se je pridružil socialno-demokratski stranki. Izprva se je oprijel Dühringa. Engelsova knjiga ga je pa izpreobrnila. L. 1880. se je v Londonu osebno seznanil z Marxom in Engelsom in od tedaj je do l. 1890. v Curihu urejal list „Der Socialdemokrat“. Sedaj živi v Londonu kot plodovit pisatelj v socijališkem duhu. Iz hudega, odločnega revolucionarja se je razvil v zmernega socialca. Zaradi spisov izza zadnjih dveh let ga nemški Marxisti hudo napadajo in ga naravnost imenujejo izdajavca socialno-demokratskih načel.

Karol Kautsky¹⁾, rojen v Pragi iz češke rodbine. Njegov oče je bil sloveč

¹⁾ Važnejša dela Kautskega so: „Das Erfurter-Programm“, „Karl Marx' Oekonomische Lehren“ in „Geschichte des Sozialismus“ I. zv.

slikar. Na vseučilišču se je seznanil s socializmom; zlasti zgodovina pariške komune je močno vplivala nanj. Iz Darwinovih in materijalista Langeja spisov se je učil naravoslovja in modroslovja. Želel je delovati med avstrijskimi socijalnimi demokrati. Toda gibanje v naši državi mu je bilo prepočasno. Šel je l. 1880. v Curih, kjer je sodeloval pri raznih listih. Engelsova knjiga proti Dühringu je tudi iz njega vzgojila odločnega Marxista.

L. 1883. je začel Kautsky urejati tednik „Neue Zeit“ jedini znanstveni obzornik v socialno-demokratskem smislu, ki še sedaj izhaja. (Stuttgart. I. H. W. Dietz). Kautsky je še sedaj najznamenitejši teoretik Marxove šole. Z Bernsteinom sta si bila dobra prijatelja; a odkar je Bernstein vstal proti strogemu Marxizmu, se oba socijalna pisatelja hudo bojujeta med seboj. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1898.

Elektrika, nje proizvodnje in uporaba. Spisal Ivan Šubic, c. kr. ravnatelj. Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani 1899. Natisnil Dragotin Hribar v Celju. Vel. 8°. Str. 97—350.

S tem snopičem je dovršeno delo, čigar manjši kos nam je podala „Matica“ že za l. 1897. Kdor je vaje reda šolske fizike, bo morda pogrešal več navadnih poskusov „torne“ elektrike. Pisatelj zahteva, da so čitatelju osnovni pojmi o elektriki večinoma znani. Radovedni bravec najde znamenite pojave Leydenove steklenice z njenimi žarki šele na LX. strani zadaj za učinki galvanskih tokov, potem ko je že prej zvedel, kaj je električni potencial. Lahko je spoznati, zakaj. Pisatelj se ne peča na obširno z osnovnimi električnimi pojavi, ne z znanimi šolskimi uki, temveč večinoma z razlaganjem današnje uporabe elektrike, torej ne mara dvakrat govoriti o isti stvari, zato jo omenja le tamkaj, kjer hoče čitatelju odpreti pogled na Hertzove in Teslove tresaje.

Čim ože je v knjigi omejeno polje prvotnih poskusov, tim širje je osnovana elektrotehniška uporaba elektrike in z njo vred vsa tista podlaga,

na kateri je zgrajena velikanska oprava današnje elektrotehnike. Zakoni galvanskega toka ne delajo bravcu nobene težave z dokazovanjem, zakaj podaje se mu n. pr. temeljni Ohmov zakon kot posledica poskusov in teorije. Vzpričo mérskih električnih jednot, ki so sicer kolikor možno jasno urejene, bo čitatelj, ki je morda pozabil, kar se je na zgornjih šolah učil o „masi in njeni pospešbi“, o teži telesa in o „akceleraciji“, moral seči po učni knjigi fizike, da si obnovi spomin dotičnih matematičnih razmer.

Nad tem se ne bo spodtikal nobeden čitatelj, da ga pisatelj seznanja najprej z učinki galvanskega toka, potem šele z proizvodnjem električnih tokov. Saj smo že omenili, da je čitatelju treba navadne šolske vede. Ker pa deluje pri uporabi galvanska — ne torna — elektrika, najde bravec njeno polje korenito obdelano na vse kraje. Da zvemo, kako delujejo današnji električni stroji, seznanja nas pisatelj z „dinamo-stroji“, ki namestu preslabih galvanskih baterij proizvajajo električne toke s tisto veliko jakostjo in napetostjo, brez katere bi ne mogli opravljati težkih del današnje elektrotehnike.

Če je v tem oddelku čitatelj moral večkrat z navadno knjigo v rokah ponavljati si pozabljena

pravila, odslej naprej ga vodi pričujoča knjiga sama po izvrstno zgrajenih svetlih potih. Novi viri močnih električnih tokov — dinamo-stroji — stojé poleg teh potij. Začetne slike dotičnih strojev so deloma tako prozorno in jasno izdelane, da bravec v njih in tudi v sledečih aparatih takorekoč vidi, kaj se godi v notranjščini.

Pisatelj zna poljudno opisovati in predočevati shrambe za elektriko ali „akumulatorje“, v katerih se nabira in shranjuje od danes do jutri ali dalje časa energija električnega toka v podobi kemijskih izprememb. In ko stojé pred našim duhom in zaradi slik tudi pred telesnimi očmi odprti viri električnih tokov in njihovih shramb, vodi nas pisatelj k čudopolni uporabi električne energije ter obravnava zaporedoma: I. prevajanje tokov in njihov delitev, II. obločno luč, III. žarečo luč, IV. električne centrale, V. električne motorje, VI. uporabo toplotnih učinkov, VII. elektrokemijo, VIII. galvanotehniko, IX. telegrafijo in X. telefon.

V tem delu podaje pisatelj jasno sliko velikanškega delovanja električne sile, katere stroji se že sedaj srečno bojujejo s stroji drugih sil. „Ko bi znali toploto neposredno (brez dinamo-strojev) pretvarjati v električno energijo, pravi pisatelj, potem bi ogromne zaklade sile, ki jih hrani v sebi premog, takoj izpremenili v najbolj pripravno energijo, v elektriko. Od tega dne bi na vsem tehničnem polju brezmejno in brez tekmecev gospodarila elektrika in potratni parni stroji bi izginili s površja.“

Dr. S. Š.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1898.

Zabavna knjižnica: Josip Eugen Tomić. „Zmaj od Bosne.“ Pripoviest iz novije bosanske poviesti. Drugo izdanje. Zagreb. 1898. 8°. Str. 196. — Že dovolj poznani pisatelj nam podaje tukaj zgodovinsko povest v veliki obliki iz ponosne Bosne od l. 1829. — 1832. Turški sultan je bil namreč pred malo leti uvedel reforme po evropskem vzoru. To pa je dalo povoda novim nemirom in krvavim bojem; najbolj so se protivili bosanski kapetani in begi, prisegajoči na čisto vero prerokovo, da se hočejo maščevati nad gjaur-sultanom. Med temi sta bila Husein-kapitan Gradačević in Ali-paša Vidaić Zvorniški. Veliki vezir Morali-paša je hotel duhove sprijazniti z novimi naredbami; ko je pa videl, da je vse zastoj, si je izmislil izvijačo in imenoval bogatega Ali-pašo Vidaića za pašo v Srebernici, a na skrivnem je sultanov ferman proglasil za pašo v Srebernici

Memić-ago in v Zvorniku Mahmud-ago, da bi tako oslabil in strl moč Ali-paše. Ta se je sicer trudil braniti svoje imetje do zadnje kaplje krvi, pa v tem ga je premagal Husein in ga sprejel za svojega pobratima; od tedaj se je imenoval in podpisaval „Zmaj od Bosne“. Z Huseinom so se Bošnjaki ojačili in iznova planili na sultana. Pomladi l. 1831. se vzdigne velika vojska pod Huseinom nad Travnik, premaga in ujame vezirja, kateri je moral pred njihovimi očmi obleči obleko staro-bosanskih vezirjev. Ko so Bošnjaki to slišali, so se od vseh strani zbirali pod njegovo zastavo. S 40.000 vojaki je šel nasproti Mustafu pašu v Macedonijo, kjer je odločila ljuti boj bridka sablja Huseinova. Po tem porazu jim je veliki vezir vse obljubil, kar so zahtevali in želeli; Husein je postal veliki vezir junaške Bosne kot neodvisen gospodar. Njegovi slavi pa so zavidali nekateri begi in age, zlasti stolački. Tedaj je počil glas, da gre proti njemu od sultana novo imenovani vezir Bosne Kara-Mahmud-paša s 30.000 redne vojske. Husein mu je šel nasproti s 25.000, utaboril se na planini Vitez in tukaj pričakoval novega vezirja. Bili so se, toda zmaga se ni odločila. Še jedenkrat je poskušal svojo junaško srečo pred Sarajevom, kjer se je vnela krvava bitev. Husein se je boril nad vse hrabro, osem konj je bilo ubitih pod njim. Že se je umikala turška vojna, kar ji pride na pomoč stolački Ali-aga s svojimi Hercegovci. Ko je Husein videl, da se ne more rešiti, se je preril skozi turško vojno z 200 odličnimi begi in kapetani in ubežal v Slavonijo, v Osek. Solzeč se je rekel: Nesloga nas je ugonobila, toda vi ste bili prijatelji sloge, moja največja podpora.

V Oseku je čakal leto dnij na sultanov ferman, kateri je imel odločiti o njegovi usodi. Na zadnje je prišel ferman, katerega je prečital Morali-paša Huseinu v Zemunu. Glasil se je, da je Husein oropan imetja in časti, kakor tudi Ali-paša, samo življenje jima je zajamčeno; pred vsem pa morata iti v Carigrad, da se jima tam odloči stanovanje. Nato reče nesrečni junak: „Oj Bosna, sladka dedovina! Zakaj sem te tužen zapustil, zakaj si nisem izvolil smrti v tebi, v tvojem milem krilu!“ Pomisleka sta imela 24 ur; ker jih avstrijska vlada ni hotela varovati, sta šla v Carigrad. Ali-paša je bil pomiloščen ter se vrnil v Bosno. Zmaj od Bosne je bil prognan v Trapezunt, kjer je čez nekoliko mesecev umrl star 30 let. Tako je končal ta plemeniti junak svoje življenje, navdušen za svojo domovino. Vse to je storila slovanska nesloga!

Povest je jako ganljiva, pisana v lepi hrvaščini.

O. H. Šalamun.